

Omgevingsdialoog

Koers op Zuid 2040!

In gesprek over de toekomst van Rotterdam-Zuid met bewoners, ondernemers, jeugd, instellingen, professionele partners en wijkraden

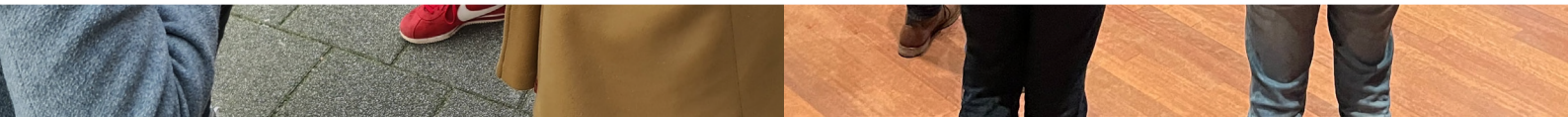

Verslag Omgevingsdialoog
definitieve versie – 28 april 2023

Gemeente Rotterdam

UUM
UNLIMITED URBAN MANAGEMENT

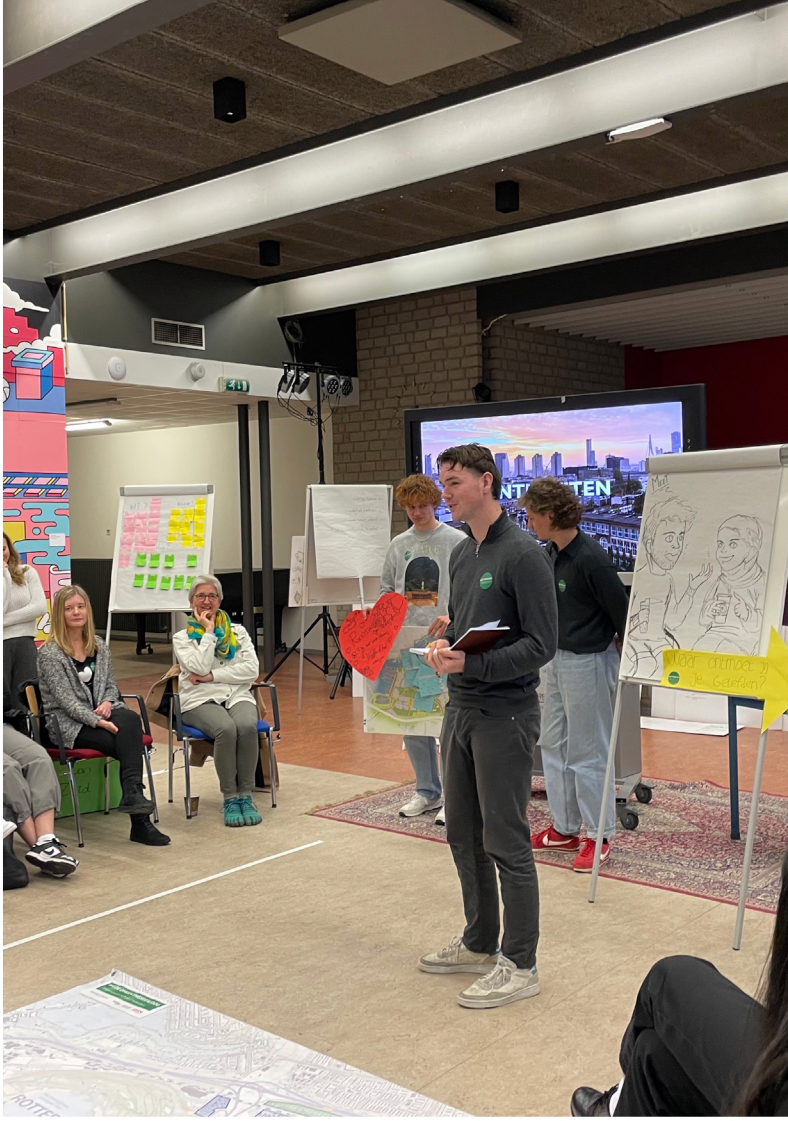

Foto: Eric Fecken

Koers op Zuid: in gesprek!

Koers op Zuid 2040
Koers op Zuid gaat over de ruimtelijke opgaven en keuzen voor de toekomst van Rotterdam-Zuid in 2040. Het zet de strategische koers uit hoe we in Zuid samen willen wonen, werken, recreëren en leven. Hoe zorgen we ervoor dat je ook in de toekomst goed in Zuid kunt wonen, werken en leven? Hoe kan iedereen op Zuid profiteren van nieuwe ontwikkelingen, terwijl je het karakter van de wijken blijft herkennen? We streven naar een goede balans tussen nieuwe ontwikkelingen en de identiteit en kwaliteiten van bestaande wijken in Zuid.

Omgevingsdialoog: signalen ophalen en richtingen toetsen
Het opstellen van Koers op Zuid kan natuurlijk niet zonder een zorgvuldige dialoog met allerlei betrokken partijen in Zuid. Natuurlijk allereerst met bewoners, inclusief jongeren, de gekozen wijkraden, ondernemers en instellingen in de wijken. Met professionele partners, zoals corporaties, ontwikkelaars, bedrijven, zorg- en onderwijsinstellingen en andere maatschappelijke organisaties. En natuurlijk met medeoverheden.

Doel van de participatie is om een stevige dialoog te organiseren over de toekomst van Zuid: enerzijds om signalen, opinies en ervaringen te delen en op te halen en anderzijds om richtingen te verkennen en draagvlak te toetsen voor de in te zetten koers. Koers op Zuid krijgt immers pas betekenis als de koers ook breed gedragen wordt.

Verslag van de dialoog over Koers op Zuid
Tijdens de totstandkoming van de Koers hebben we verschillende activiteiten voor participatie en dialoog georganiseerd. In dit document doen we op hoofdlijnen verslag van de brede dialoog over de Koers op Zuid 2040 en beperken we ons tot het overzicht van de resultaten en boodschappen. Deze resultaten zijn benut om de Koers op Zuid – in tekst en beeld – verder aan te scherpen en te verbeteren tot een brede, voldragen visie.

Van alle activiteiten zijn afzonderlijk verslagen beschikbaar die u kunt opvragen (zie colofon). Tevens hebben we diverse filmverslagen en vlogs gemaakt van verschillende bijeenkomsten. Deze zijn gemakkelijk te vinden door het scannen van de QR-code (via camera op telefoon).

Portret van Zuid

"Kijk naar wat er al is! Niemand wacht op iets groots, begin juist klein en bouw dat uit. Zuid zijn nog steeds eilanden, maar benader dit als een positieve eigenschap. Een meervoudige identiteit waar rijkdom in zit. Kijk daarnaast naar de binnenvaartschippers in deze haven, de enige plek in Rotterdam waar dit nog gebeurt, ook een unieke kwaliteit."

Arzu Ayikgezmez
ontmoetingsplek Paviljoen aan het Water (Tarwewijk)

Gebiedskeuze 2. Zuid maakt werk van haar toekomst
Dilemma #1
Behoud van (praktisch geschoold) werk
Woningbouw
Levendige stadsstraten

WAT
OEN
WE

Inhoudsopgave

Kernboodschappen
Lessen uit de Omgevingsdialoog 6

Introductie 8
1. Koers op Zuid 2040 – wat en hoe? 10
2. Omgevingsdialoog – participatie

Activiteiten
3. Portretten – smaakmakers van Zuid 12
4. Werkplaatsen – professionele partners 16
5. Verhalenmarkt – wijkraadsleden van Zuid 20
6. Stadmakerscongres – creatieve stadmakers 24
7. Hackathon – studenten de straat op 28
8. Basisschool – kinderburgemeester en kinderen van Zuid 32
9. Werktafel – ontwikkelaars van Zuid 36

Conclusies
10. Reflectie – rode draden voor hoofdkeuzen 38
11. Vervolg – hoe verder?

Overzicht van deelnemers 44
Colofon 48

Portret van Zuid

"Ik ben Feijenoord, zowel voetbal als de wijk. Feijenoord is als een dorp. Het heeft een ontzettend sterke sociale cohesie. Het open karakter van vroeger was juist de kracht van de wijk. Verschillende culturen die met elkaar omgingen en dingen tegen elkaar durfden te zeggen, daarmee trok je elkaar omhoog. Nu is het homogeen, en dan zie je dat dat minder goed werkt."

Abdel Bouchibti
vastgoed Boulevard Zuid (Feijenoord)

Kernboodschappen

Lessen uit de Omgevingsdialoog

Uit de vele gesprekken en dialogen die we over Koers op Zuid gevoerd hebben, komt een aantal kernboodschappen naar voren die in meerdere bijeenkomsten en activiteiten naar voren komen. Het zijn de rode draden uit Omgevingsdialoog over Koers op Zuid:

1 *Sociale cohesie*
Stimuleer ontmoeting voor sociale verbindingen
Koers op Zuid moet meer aandacht geven aan het verbinden van sociale, 'zachte' waarden met de ruimtelijke, fysieke aspecten. De verbinding tussen bewoners op Zuid kan ook ruimtelijk een antwoord krijgen door multifunctionele, aantrekkelijke ontmoetingsplekken in de wijk te ontwikkelen. Verblijfsplekken – binnen en buiten – waar diverse groepen elkaar ontmoeten. Met name voor jongeren zijn er weinig goede plekken en is er te weinig te doen. Ondersteun bewonersinitiatieven op dit gebied: het draagt bij aan saamhorigheid in de wijk.

2 *Gezondheid en veiligheid*
Maak de openbare ruimte meer veilig en aantrekkelijk
Koers op Zuid moet werk maken van een sociaal veilige, aantrekkelijke buitenruimte. Een goede buitenruimte stimuleert tot beweging, ontmoeting en verhoogt de sociale veiligheid. Dit vraagt om goede inrichting en beheer van het groen, maar ook om een 'veilige' inrichting van OV-halten. We moeten zorgen voor een openbare ruimte voor iedereen. Ook in wijken zonder grote ontwikkelingen, moet hierin geïnvesteerd worden.

3 *Wonen*
Versterk de kansen voor betaalbaar wonen
Koers op Zuid kan bijdragen aan het verbeteren van de betaalbaarheid van wonen door verdringing van zittende bewoners te voorkomen. Betaalbaar wonen staat niet alleen voor jongeren en ouderen maar ook voor mensen met een middeninkomen (politie, onderwijs, zorg) onder druk. Dit vraagt om slimme oplossingen in de stedelijke verdichting. Hiernaast kan het stimuleren van de doorstroming van ouderen en een passende toewijzing van woningen helpen voor mensen die wonen of werken in Zuid.

4 *Groen*
Zorg voor meer gebruiksgroen: tot aan de voordeur
Koers op Zuid moet inzetten op het versterken van het groen. Niet alleen door het verbinden van grote groenstructuren aan de randen, maar ook door de wijken heen. Meer aandacht is nodig voor buurtgroen: in de straat, op het (school)plein, voor de deur. Dit stimuleert dat mensen vaker naar buiten gaan en actief gezond bewegen. Met ook betere mogelijkheden voor het gebruik van groen: voor sport en spel, voor rust en recreatie.

Lessen uit de Omgevingsdialoog

5 *Mobiliteit*

De auto blijft, maar verbeter kansen voor OV en fiets

Koers op Zuid moet de transitie naar duurzame mobiliteit geleidelijk inzetten. De auto is in de toekomst niet weg te denken in Zuid. Onmisbaar voor vele groepen. Toch zijn er kansen om met name de oostwestverbindingen te versterken met HOV. Voetgangers en fietsers mogen zeker meer ruimte krijgen. Begin via maatwerk met betere oversteekbare straten en autoluwe pleinen die prettig zijn als verblijfsplek en met het opvangen van bezoekersparkeren aan de randen van de wijk. Maatregelen tegen hardrijders kunnen rekenen op veel steun.

6 *Economie*

Maak de koppeling onderwijs – werk breder en inclusiever

Koers op Zuid moet bijdragen aan een sterkere koppeling tussen onderwijs – arbeidsmarkt – bedrijfsleven, met name voor en met het MBO. Maak de cultuurcampus niet exclusief het domein van WO en HBO, maar kijk wat het kan betekenen voor omliggende wijken. Koppel leerwerkplekken van MBO aan kleinschalige (maak)bedrijven in de wijken. Zet in op behoud – en waar mogelijk ontwikkeling – van bedrijvigheid in de wijken. Stimuleer de wijkeconomie door betaalbare werkruimten in stadsstraten en inzet van maatschappelijk vastgoed.

7 *Strategie*

Maak de wijkaanpak (nog) meer integraal

Koers op Zuid kan bijdragen aan het versterken van de integrale wijkaanpak in Zuid. Waarin het verbeteren van de leefomgeving gepaard gaat met economische en maatschappelijke verbeteringen. Waarbij nieuwe grote ontwikkelingen samengaan met lokaal maatwerk in de buurten. Waarbij de behoeften van bewoners en de identiteit van de wijk centraal staan. En bewonersinitiatieven en het coöperatief werken in de wijk vaker en beter ondersteund worden. Gericht op balans in de wijken, tussen groot en klein, tussen oud en nieuw, tussen veranderen en behouden, met en voor iedereen.

Portret van Zuid

"Maak van Zuid een toeristische attractie met wandelpaden. Zuid moet herontdekt worden. We moeten anderen laten zien hoe leuk het hier kan zijn. Zuid heeft een herprofilering nodig: "Heel de wereld op je stoep". En waar we mee kunnen beginnen is vooral inzetten om kwalitatieve openbare ruimte en meer gezelligheid, meer terrasjes etc."t

Clara Sies en Sjaak Sies
sociaal café Oranjeboomstraat oprichter Voedselbank (Feijenoord)

Foto: Eric Fecken

1. KOERS OP ZUID 2040

Wat en hoe?

Koers op Zuid 2040

Koers op Zuid gaat over de ruimtelijke opgaven en keuzen voor de toekomst van Rotterdam-Zuid in 2040. Het zet de strategische koers uit hoe we in Zuid samen willen wonen, werken, recreëren en leven. Er gebeurt al veel in Zuid en er is nog veel meer te doen!

Wat is de Koers op Zuid?

In 'Koers op Zuid 2040' beschrijven wij als gemeente Rotterdam de belangrijkste opgaven voor de toekomst van Rotterdam-Zuid en de keuzen hoe we met deze opgaven willen omgaan. Hoe zorgen we ervoor dat je in Zuid goed kunt wonen, werken en leven? Hoe kan iedereen op Zuid profiteren van nieuwe ontwikkelingen? Terwijl je het karakter van de verschillende wijken blijft herkennen en bewoners zich thuis blijven voelen op Zuid. Dit vraagt om heldere keuzen voor de toekomst.

Gebiedsuitwerking van de Omgevingsvisie

De Omgevingsvisie Rotterdam schetst het perspectief voor de toekomst: we willen een compacte, duurzame, inclusieve, gezonde en productieve stad. Met Koers op Zuid kijkt we verder: wat betekent dit perspectief precies voor de toekomst van Zuid? We kijken hierbij vooral naar de kwaliteit van de leefomgeving, de economie en naar de samenhang tussen de ruimtelijke ontwikkelingen. We zorgen voor een juiste balans tussen nieuwe ontwikkelingen en de huidige kwaliteiten van Zuid. Onder het motto: veranderen én jezelf blijven.

Koers op Zuid: doelen en hoofdkeuzen

Koers op Zuid is een strategisch, ruimtelijk plan voor de lange termijn 2040. We streven ernaar een goede balans te vinden tussen nieuwe ontwikkelingen die nodig zijn en de identiteit en kwaliteiten van de bestaande wijken in Zuid. Het doel is dat zoveel mogelijk inwoners in Zuid kunnen blijven wonen en zich thuis blijven voelen in Zuid. Tevens is het doel dat Zuid meeprofiteert van de 'goede groei' en dat inwoners genoeg mogelijkheden hebben op scholing en werk. Tenslotte: Zuid is goed verbonden met de stad en de regio en trekt nieuwe bewoners en ondernemers aan. In Koers op Zuid hebben we de perspectieven uit de Omgevingsvisie en de doelen voor Zuid vertaald naar drie hoofdkeuzen:

1. **Verbonden, groen en gezond Zuid**
   Over een groene buitenruimte, klimaatadaptatie, mobiliteit en infrastructuur.
2. **Zuid maakt werk van de toekomst**
   Over innovatiekracht, werklocaties, onderwijs, werkgelegenheid en de bereikbaarheid ervan.
3. **Thuis op Zuid in je wijk**
   Over betaalbaar, gevarieerd en passend wonen, duurzaamheid en kwaliteit van de woonomgeving.

Koers op Zuid werkt samen

Koers op Zuid 2040 is één van de drie gebiedsuitwerkingen van de Omgevingsvisie voor drie aaneengesloten gebieden in Zuid: IJsselmonde, Feijenoord en Charlois (zonder Heijplaat). De Koers op Zuid heeft een link met twee andere gebiedsuitwerkingen: Koers Binnenstad en de Oostflank (Van Alexander tot Zuidplein). Tevens werken we voor de Koers op Zuid samen met partner Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ). Dit is een partnerprogramma van corporaties, zorginstellingen, scholen, werkgevers, politie, gemeente, Openbaar Ministerie en andere Rijksdepartementen. Het gezamenlijke doel: Rotterdam-Zuid versterken.

Portret van Zuid

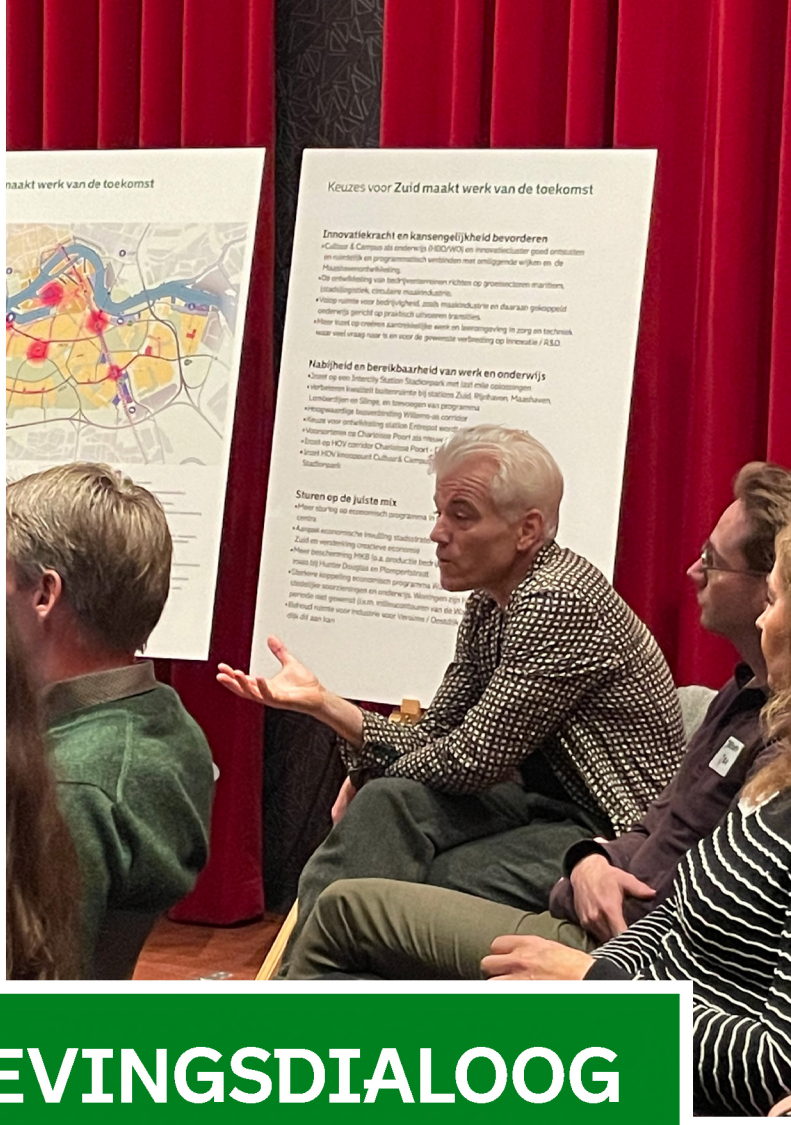
"Het gaat nog niet goed, het kan beter: er moet een forse aanpak komen. Wat betreft huisvesting: migratiedruk is een groot probleem, flats worden gesloopt maar mensen moeten kunnen terugkomen. Daarnaast moet het zo worden geregeld: eerst bouwen en daarna slopen."

Adriaan Zijlmans
gepensioneerde Politie Rotterdam-Rijnmond (Noordereiland)

Foto: Eric Fecken

2. OMGEVINGSDIALOOG

Participatie

Foto: Erno Wientjes

Omgevingsdialoog

De toekomst van Rotterdam maken we natuurlijk niet alleen: Koers op Zuid vraagt om een stevige dialoog met allerlei verschillende partijen in Zuid. Hiervoor hebben de dialoog met de omgeving op z'n Rotterdams georganiseerd: praktisch, persoonlijk en lekker direct!

Pragmatische aanpak: meerstemmigheid
In de ontwikkeling van Zuid zijn veel partijen betrokken: van bewoner tot investeerder, van corporatie tot natuurorganisatie. Er wordt op veel fronten met deze doelgroepen gesproken, zoals in het kader van NPRZ en via de wijkraden (Wijk aan Zet). En evenzeer bij grotere gebiedsontwikkelingen en onderzoeken door de EUR. We begonnen dus niet 'bij nul'.

In plaats van de omvang en het aantal partijen hebben we ons voor Koers op Zuid gericht op de kwaliteit van de omgevingsdialoog. Kernpunt is het organiseren van de meerstemmigheid in de participatie: hebben we een zo breed mogelijk weerspiegeling van signalen, behoeften, wensen en ervaringen uit de wijken van Zuid? Het gaat dus primair om de diversiteit en representativiteit van signalen uit zoveel mogelijk verschillende domeinen.

Het gesprek: dilemma's in hoofdkeuzen
In de verschillende participatie-activiteiten hebben we de drie hoofdkeuzen van Koers van Zuid centraal gezet. We hebben de dialoog vooral gericht op de vraagstukken en dilemma's die achter de hoofdkeuzen liggen. Waar en hoe zorgen de hoofdkeuzen voor synergie tussen ontwikkelingen? Waar zit er 'kortsluiting' en schuurt het? Het bespreken en uitdiepen van de verschillende dilemma's heeft geleid tot een open en eerlijke dialoog over de keuzen voor Koers op Zuid. Dit heeft aanleiding gegeven tot het aanscherpen van de Koers, een betere invulling van de hoofdkeuzen en inzicht in de (discussie) punten waarover de meningen uiteenlopen. Met kans op een zo breed mogelijk 'gedragen' Koers op Zuid.

Concrete activiteiten voor diverse doelgroepen
In het kader van Koers op Zuid hebben we veel verschillende activiteiten georganiseerd voor dito verschillende doelgroepen en partijen in Zuid. Het gaat om de volgende activiteiten:

- **Portretten:** interviews met 16 verschillende smaakmakers in Zuid over hun persoonlijke visie op heden en toekomst van Zuid;
- **Werkplaats:** interactieve werkbijeenkomsten met 40-45 institutionele partners uit verschillende domeinen over de hoofdkeuzen;
- **Verhalenmarkt:** brede discussiebijeenkomst met alle 14 wijkraden in Zuid over de koppeling van de Wijkvisies en de Koers op Zuid;
- **Stadmakerscongres:** discussiebijeenkomst over Koers op Zuid op het Stadmakerscongres Rotterdam met een divers gezelschap van creatieve stadmakers;
- **Hackathon:** studenten van het EMI en Hogeschool Rotterdam zijn de straat op gegaan met een zelfgemaakt 'gespreksinstrument' voor gesprekken (met jongeren) in de wijken;
- **Basisschool:** 300 leerlingen van basisschool OBS 'De Mare' hebben met ondersteuning van de kinderburgemeester gewerkt aan hun ideeën voor de toekomst van Zuid in 2040;
- **Werktafel:** een discussiebijeenkomst met corporaties en projectontwikkelaars in Zuid in kader van het Platform Ontwikkeling Rotterdam (POR).

In de volgende hoofdstukken doen we op hoofdlijnen verslag van de resultaten en conclusies van deze participatie-activiteiten.

3. PORTRETTEN

SCAN ME

Smaakmakers van Zuid

Interviews met 16 smaakmakers uit de wijken van Rotterdam-Zuid: persoonlijke visies op heden en toekomst van Zuid.

Koers op Zuid 2040
Praat mee
over de toekomst
van Zuid!

Koers op Zuid 2040
Praat mee
over de toekomst
van Zuid!
Waar bent u trots op in de wijk?
Hoe moet Zuid er over 10 jaar uit zien?

Koers op Zuid 2040
Praat mee
over de toekomst
van Zuid!
Waar bent u trots op in de wijk?
Hoe moet Zuid er over 10 jaar uit zien?
Wat moet er gebeuren en
wie/wat heb je nodig?

142
AED
Koers op Zuid 2040
Praat mee
over de toekomst

Koers op Zuid 2040
Praat mee
over de toekomst
van Zuid!
Waar bent u trots op in de wijk?
Hoe moet Zuid er over 10 jaar uit zien?
Wat moet er gebeuren en
wie/wat heb je nodig?

Praat mee
over de toekomst
van Zuid!

Energietoeslag:
Koers op Zuid 2040
Praat mee
over de toekomst
van Zuid!
Waar bent u trots op in de wijk?

155
Koers op Zuid 2040
Praat mee
over de toekomst
van Zuid!
Waar bent u trots op in de wijk?
Hoe moet Zuid er over 10 jaar uit zien?
Wat moet er gebeuren en
wie/wat heb je nodig?

Wat hebben we gedaan?

Interviews met opinieleiders

In gesprek met de smaakmakers van Zuid
Om wensen, behoeften en signalen uit de verschillende wijken 'op te halen' hebben we voor Koers op Zuid interviews gedaan met 16 verschillende sleutelpersonen uit Zuid die er goed geworteld zijn en een goed inzicht hebben wat er speelt. Deze 'smaakmakers' van Zuid hebben een zeer diverse achtergrond in hun betrokkenheid bij hun wijk of bij heel Zuid. Sommigen hebben een achtergrond in het bedrijfsleven, onderwijs of bij de overheid, anderen zetten zich in voor sociaal-maatschappelijke hulp voor medebewoners, terwijl anderen weer via culturele activiteiten of sport en spel de wijkbewoners ondersteunen.

In alle interviews hebben we de smaakmakers gevraagd waarop zij als bewoner of ondernemer trots zijn in hun wijk of in Zuid als geheel? Vervolgens hebben we gesproken over hun persoonlijke visie op de toekomst van Zuid: hoe moet Zuid er over 10 jaar uit zien? En wat of wie zijn hiervoor nodig om dit te bereiken? Wat moet er gebeuren? Het resultaat: een bijzondere serie persoonlijke gesprekken met een rijke oogst aan percepties op de toekomst van Zuid. Met ook duidelijke overeenkomsten die we als rode draden uit de interviews kunnen halen.

De 'smaakmakers' van Zuid:

- Aad Bronkhorst: gepensioneerde Nieuwe Luxor Theater en bewoner (Veranda)
- Abdel Bouchibti: vastgoed Boulevard Zuid (Feijenoord)
- Abdel el Garmouhi: bestuur speeltuinen en buurtvaders (Lombardijen)
- Adriaan Zijlmans: gepensioneerde Politie Rotterdam-Rijnmond. Bovendien; oprichter Noordereilandopera (Noordereiland)
- Arzu Ayikgezmez: ontmoetingsplek Paviljoen aan het Water (Tarwewijk)
- Clara Sies: sociaal café Oranjeboomstraat oprichter Voedselbank (Feijenoord)
- Cor van den Heuvel: opleider IW electro- en installatietechniek (Oud-Charlois)
- Ed Shew-A-Tjon: wijkagent Rotterdam Rijnmond (Feijenoord)
- Iris Bourne: BIZ-ondernemers Boulevard Zuid (Hillesluis)
- John Koorevaar: vastgoedeigenaar Boulevard Zuid (Bloemhof)
- Liese Daniëls: buurtoma en bedenker stichting 'Ik Geef' (Beverwaard)
- Lonneke van Nimwegen: vrijwilliger Groene Golf op Zuid (Feijenoord)
- Marc van Splunter: sportdocent School for Sport & Lifestyle (Groot-IJsselmonde)
- Mohammed Ajouaou: projectcoördinator Stichting KoCo (Carnisse)
- Pieter Termeer: oprichter Leeszaal Vreewijk (Vreewijk)
- Sana el Fizazi: stadsmarinier Hillesluis (Hillesluis)

Portret van Zuid

"Er is vergrijzing, en mensen willen niet weg. Moeite om het ouderlijk huis te verlaten, veel willen dat in stand houden. Wat hier belangrijk wordt gevonden is je huisje, je tuintje en je niet te veel bemoeien met de buren."

Pieter Termeer
oprichter Leeszaal Vreewijk (Vreewijk)

Rode draden van de smaakmakers

Waar ben je trots op in de wijk o f Zuid?
Wat alle smaakmakers verbindt, is hun trots op het samenleven in Zuid. De (veer)kracht van de sociale structuur – de saamhorigheid als gemeenschap – is dé centrale trots die door alle smaakmakers in diverse bewoordingen wordt benoemd. Deze trots richt zich vooral op alle mensen die zich vrijwillig en belangeloos inzetten voor hun wijkbewoners.

De diversiteit van Zuid en het multiculturele karakter van Zuid – met vele nationaliteiten – is evenzeer een trots die de smaakmakers met elkaar delen. In Zuid heb je 'de hele wereld op je stoep', zoals een smaakmaker dit benoemt. De trots zit vooral in de manier waarop alle verschillende nationaliteiten met elkaar leven, zonder grote spanningen in de wijk. Sommige smaakmakers signaleren een afkalving van de sociale structuur, met het ontstaan van 'eilandjes' van gelijkgestemde groepen die anderen uitsluiten of argwanend bejegenen.

Trots zit ook in de dynamiek in ontwikkelingen – groot en klein – die in de wijken van Zuid plaatsvindt. Smaakmakers zijn trots op de vooruitgang in Zuid: in verschillende opzichten is vernieuwing in wijken nodig, maar met respect voor bewoners en de kwaliteit van de wijk.

Hoe moet Zuid er over 10 jaar uitzien?
Op hoofdlijnen zien de smaakmakers grote veranderingen voor Zuid in de komende 10 jaar.

Ten eerste zien zij grote ***veranderingen in het wonen***: er is behoefte aan meer en betere betaalbare woningen. Bouwtechnisch moeten woningen worden verbeterd (houten vloeren, schimmel). Er is behoefte aan levensloopbestendige en aanpasbare woningen, maar wel gemengd met andere leeftijdsgroepen. Nieuwe woningbouwprojecten bieden kansen om bestaande wijken meer te mengen met hogere inkomensgroepen. Betere betaalbaarheid van wonen (energiekosten!) en van het OV helpen de bestrijding van armoede in de wijk.

Tweede rode draad in de interviews is het **verbeteren van de leefbaarheid en van de buitenruimte**. Het gaat vooral om het meer vergroenen van de openbare ruimte, en het verbeteren van ontmoetings- en speelplekken. Prioriteit is meer veiligheid op straat en minder overlast van jongeren. Het is zaak de vervuiling aan te pakken en de buitenruimte schoon te houden. Verkeersveiligheid (snelheidsbeperkingen voor auto) en veilig oversteken worden genoemd als verbeterpunten. Tevens zien smaakmakers dat de auto-afhankelijkheid hoog is en de parkeerdruk ook. OV is schraal op sommige plekken.

Een aantal smaakmakers zien dat in 10 jaar tijd de **sociaal-economische situatie van Zuid is verbeterd**. Maar er is nog sprake van relatief hoge werkloosheid en tegelijk een tekort aan praktisch geschoolde vakkrachten. Zij willen het ondernemerschap steviger stimuleren en betere faciliteiten voor kleine bedrijven. Ondernemers moeten meer ruimte krijgen voor nieuwe initiatieven.

Wat of wie zijn er nodig? Wat moet er gebeuren?
De hartenkreet van veel smaakmakers: versterken wat er al is! Bouw het bestaande uit en dat begint met het écht waarderen van bestaande initiatieven en lokale kennis en kunde. Dit vraagt om investeringen in sociale netwerken en in scholing: leerlingen van nu zijn de bewoners van de toekomst. Het gaat om het creëren van plekken waar ontmoeting en uitwisseling van culturen plaatsvindt: elkaar leren kennen en dingen van elkaar accepteren.

We moeten meer doen voor jongeren! Er is sprake van overlast van probleemjongeren die moeilijk te bereiken zijn. Jongeren die weinig perspectief meer zien. We moeten zoeken naar activiteiten en plekken die tegemoetkomen aan de behoefte van jongeren. Sport en muziek zijn bijvoorbeeld verbindende activiteiten.

Wat nodig is een betere samenwerking tussen verschillende instanties en met de gemeente. Veel organisaties opereren nog te los van elkaar, dat leidt tot bureaucratie. Er is behoefte aan minder beperkingen, en juist meer ruimte voor pionieren. En de breed gedeelde oproep: ondersteun de bewonersinitiatieven beter.

4. WERKPLAATSEN

Professionele partners

In twee Werkplaatsen zijn allerlei professionele partijen op gebied van wonen, zorg, werk, onderwijs, vervoer, ontwikkelen en cultuur met elkaar in gesprek gegaan.

Interactieve werkbijeenkomsten met partners

Vele instellingen en organisaties bijeen in twee Werkplaatsen
Koers op Zuid heeft twee verschillende 'Werkplaatsen' georganiseerd voor de dialoog met het brede veld van stakeholders die zich inzetten voor de toekomst van Zuid. In deze twee Werkplaatsen zijn allerlei maatschappelijke, private en publieke partijen op een interactieve manier met elkaar in dialoog gegaan. Deelnemers waren diverse corporaties die actief zijn in Zuid, diverse stichtingen, onderwijs, zorg- en kennisinstellingen, ontwikkelaars en investeerders, vervoerders, culturele partijen en mede-overheden.

In de twee Werkplaatsen hebben alle partijen intensief met elkaar gesproken over de drie hoofdkeuzen en achterliggende opgaven. De eerste Werkplaats ging over het benoemen van de synergie- en spanningspunten vanuit de eigen organisatie met de hoofdkeuzen. Per keuze zijn op een grote vloerkaart prioriteiten en focusgebieden bepaald. In de tweede werkplaats gingen we in discussie over de dilemma's onder de hoofdkeuzen en hoe hiermee om te gaan in Koers op Zuid. De beide Werkplaatsen leverden allerlei punten op voor invulling en aanscherping van de drie hoofdkeuzen.

Portret van Zuid

"Nu komt ongeveer zo'n 85% van de aanwas van scholen en 15% van 'werk naar werk'. Rotterdam Zuid biedt veel kansen om jongeren om te scholen en aan de bak te helpen. Hiervoor zijn strategische partnerships nodig met gemeente en onderwijsinstellingen, alleen ontbreekt het aan implementatiekracht."

Cor van den Heuvel
opleider IW electro- en installatietechniek (Oud-Charlois)

Wat heeft het opgeleverd?

Werken met dilemma's in de Werkplaatsen

Dilemma: over de positie van de auto
Het eerste dilemma: investeren in alternatieven voor de auto versus de waarde van de auto voor bewoners. Volgens professionals hechten bewoners veel waarde aan hun auto, en zijn ervan afhankelijk voor werk en onderwijs. Dat wordt breed onderkend. Kijk goed naar de verschillen per wijk en per doelgroep: waarin voorziet de auto? Investeer stevig in betaalbare alternatieven (OV, fiets, deelmobiliteit) maar ook in logische en veilige oost-westverbindingen voor fiets en OV. Maak verschil tussen bezoekers en bewoners: zorg voor P+R-plekken aan de rand van de wijk.

Dilemma: over de stadsranden van Zuid
Het dilemma: groene stadsranden van Zuid versus ruimte voor werk en productie. De grote landschappen (rivier, haven en zuidelijk Randpark) kunnen beter benut worden voor groen en recreatie. Tegelijkertijd bieden de stadsranden ruimte voor werk en productie. Het is zaak om beide beter te integreren en meer kwaliteit te geven. Het groen moet aantrekkelijker met meer gebruiksmogelijkheden voor recreatie en verblijf.

Dilemma: over praktisch geschoold werk
Het dilemma: behoud van (praktisch geschoold) werkgelegenheid versus ruimte maken voor woningbouw. In hoeverre zetten we in op behoud en versterking van werkmilieus (MKB-productie en maakbedrijfjes)? Zoek naar de goede balans tussen wonen, werken en leren, zeggen deelnemers. Stimuleer het ondernemerschap en de economische potenties; dit laat zich goed 'mengen' met wonen in de wijk. Biedt ruimte voor experimenteren en innovaties. Maak een 'ecosysteem' van bedrijven en onderwijs waarin jongeren centraal staan.

Dilemma: over winkels en maatschappelijke functies
Het dilemma is concentratie van detailhandel in vitale winkelcentra versus investeren in levendige stadsstraten met winkels en maatschappelijke functies. Het is zaak om de grote detailhandel in Hart van Zuid en Strevelsweg te concentreren, maar veel kleinere MKB-ondernemers en maatschappelijke functies kunnen langs stadsstraten een plek vinden. Dit vraagt om duidelijke keuzen waar wel/niet, een 'plintenstrategie' voor betaalbare ruimte en inzet van maatschappelijk vastgoed. Broedplaatsen in de plint hebben toegevoegde waarde.

Wat heeft het opgeleverd?

Werken met dilemma's in de Werkplaatsen

Dilemma: over de positie van wonen
Het dilemma: betaalbaar wonen en leven in de wijk versus diversiteit in woningsegmenten met duurdere woningen en voorzieningen. Vergroten van de diversiteit in woningen is pure noodzaak, aldus veel deelnemers. Met name zijn sociale stijgers, jongeren en ouderen vaak genoemd als groep waar grote behoefte is aan betaalbare woningen, naast het aantrekken van nieuwe bewoners. Verdichting in de wijken is een must. Maar kijk dan ook goed naar de lokale behoeften van huidige bewoners. Dit verschilt per buurt en wijk. Het is zaak oud en nieuw te verbinden; fysiek, sociaal en economisch. Dit vraagt om gebiedsgericht samenwerken tussen corporaties, ontwikkelaars en gemeente voor wonen en openbare ruimte.

Dilemma: over verdringing in wonen
Het dilemma: de bestaande woningvoorraad aanpakken vergt flinke ingrepen, sloop en herstructurering versus iedereen moet in zijn wijk kunnen blijven wonen. Vertel het eerlijke verhaal: je kunt niet waarmaken dat iedereen kan blijven. Biedt deze bewoners perspectief: plan vooruit waar bewoners naar toe kunnen indien er sprake is van forse herstructurering of sloop. Dit betekent een nog intensievere samenwerking tussen gemeente, corporaties en ontwikkelaars. Betrek bewoners véél eerder bij de plannen. Rek de plangrenzen op om doorstroming te kunnen realiseren. Ontwikkel toekomstbestendige woonproducten voor meerdere doelgroepen en ga hiermee verdichten én een goede openbare ruimte maken.

Portret van Zuid

"De authenticiteit van Zuid moeten we wel behouden. Van belang is een vastgoedinvulling volgens een visie of strategie. Het verbeteren van de mobiliteit is van belang. OV wordt belangrijker. Als je wilt dat Zuid een metropool wordt moet je een P&R regelen in de buurt. Mensen hier worden niet blij van het weren van de auto."

Iris Bourne
BIZ-ondernemers Boulevard Zuid (Hillesluis)

5. VERHALENMARKT

Wijkraadsleden van Zuid

Vertegenwoordigers van 14 wijkraden in gesprek over de toekomst van de wijken en over de hoofdkeuzen van Koers op Zuid.

Wat hebben we gedaan?

Open uitwisseling tussen wijken

Vertegenwoordigers van 14 wijkraden bijeen
Op 31 januari 2023 hebben we een brede discussiebijeenkomst georganiseerd met en voor alle wijkraden over de toekomst van Rotterdam-Zuid. Koers op Zuid nodigde hiervoor alle 14 wijkraden in Zuid uit om in gesprek te gaan over de Koers op Zuid.

Centraal stond de relatie tussen de concrete wijkvisies van wijkraden met de strategische hoofdkeuzen uit Koers op Zuid. Het is zaak om een goede afstemming te organiseren tussen de afzonderlijke wijkvisies voor de korte termijn en de keuzen voor Zuid voor de lange termijn. We deden dit in de vorm van een 'verhalenmarkt' waarbij alle wijken van Zuid hun eigen 'verhaal' over de wijk konden inbrengen in het grotere perspectief voor heel Zuid.

Het werd een actieve, levendige avond met deelname van Chantal Zeegers, verantwoordelijk wethouder voor Klimaat, Bouwen en Wonen en André Hammink als rayondirecteur van Zuid. Vertegenwoordigers van de wijkraden hebben in gemengde samenstelling gereflecteerd op de drie hoofdkeuzen van Zuid vanuit de eigen opgaven in hun wijk. En aan de hand van stellingen hebben we de wijkraadsleden uitgedaagd om te stemmen 'met hun voeten' door in één van de vier vakken te gaan staan (erg eens/eens/oneens/erg oneens).

Portret van Zuid

"Het commitment van veel mensen naar de wijkgemeenschap toe is sterk toegenomen. De bewoners zijn trots op wijk , willen er niet weg en het is hier een beetje dorps. Ze zetten zich in voor schoon, heel, veilig etc.. Heel leuk is de inzet van vrijwilligers als 'buurtklimaatjes"; zij creëren leuke groene plekken."

Mohammed Ajouaou
projectcoördinator Stichting KoCo (Carnisse)

Wat heeft het opgeleverd?

Signalen van de wijkraden uit Zuid

Zorgen over kwaliteit van groen
De wijkraadsleden kunnen zich samen vinden in de rode draad voor meer groen en minder verkeer. De wijken verhouden zich echter verschillend met de vier landschappen. Het Rijnhavenpark heeft maar betekenis voor enkele nabijgelegen wijken. En op veel plekken kan de rivier niet beleefd worden, en is er geen ruimte op of achter de dijk. Het Zuiderpark wordt hoog gewaardeerd. In het algemeen zijn er echter vragen over het toezicht en beheer van het groen, zorgen over waterkwaliteit en vragen over het gebrek aan sport- en spelvoorzieningen.

Versterken van HOV-lijnen en fietsroutes
De nadruk op Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV) en het versterken van de HOV-lijnen kan op veel instemming rekenen, ook als alternatief voor de auto. In enkele wijken is het OV gemarginaliseerd. Het is belangrijk om meer aandacht te geven aan het ontsluiten van de zuidelijke tuinsteden. Op sommige plekken is sprake van verkeersoverlast en onveilige verkeerssituaties. Oriëntatie van de fietsroutes is vaak lastig: je komt niet zo gemakkelijk van het Noordereiland in het Zuiderpark. Kunnen we de fietsroutes beter zichtbaar maken?

Nieuwe jongerenhubs?
De wijkraden zien dat er meer behoefte is aan veilige en aantrekkelijke ontmoetingsplekken in de wijk. In het bijzonder is er te weinig ruimte voor jongeren. Groepen komen tegenover elkaar te staan, en dat zorgt voor spanning in de wijk. Nieuwe jongerenhubs en een goede buitenruimte helpen om de sociale samenhang – het gemeenschapsgevoel – te vergroten. Er is sowieso behoefte aan plekken waar juist verschillende groepen kunnen samenkomen.

Bekijk de interviews met
de wijkraadsleden door de QR-codes te scannen:

SCAN ME SCAN ME SCAN ME

Wat heeft het opgeleverd?

Signalen van de wijkraden uit Zuid

Zelfredzaam maken van de wijk
De ontmoetingsplekken vragen om diversiteit in maatschappelijke voorzieningen en een betere samenwerking tussen het welzijns-, cultuurwerk en sportbeleid. Meer continuïteit.
Niet alleen voor hulpbehoevende bewoners, maar breder voor ontmoeting tussen diverse doelgroepen. Wijken meer zelfredzaam maken. Een goed wijkcentrum is een must.

Wonen zonder spanningen en overlast
Meer aandacht is nodig voor armoede en betaalbaar wonen. De wijkraden uiten zorgen over de rol van de woningbouwcorporaties wat betreft betaalbaarheid en de kwaliteit van het wonen. Zo zijn er veel woningen met problemen van vocht en schimmel, wat tot ongezonde situaties leidt. Nieuwbouw en verdichting leidt tot het bijeenbrengen van diverse groepen met verschillende leefstijlen. In wijken met een slechte woningvoorraad en waar kwetsbare doelgroepen worden gehuisvest, ontstaan plekken met spanning, overlast en anonimiteit. En soms afval op straat en rotzooi in voortuinen. We moeten beter sturen wie er komt wonen, zeiden sommigen, terwijl anderen pleiten voor betere begeleiding en faciliteiten in de buurt.

Toekomstbestendig en 'vriendelijk' wonen
De wijkraden pleiten voor een meer menselijke maat in het wonen. Minder hoogbouw, maar eerder optoppen en compacte hofjes, met meer aandacht voor coöperatieve woonvormen. Verdichting op een vriendelijke manier. Een bouwverbod in het groen is niet meer heilig. Daarnaast willen we jongeren en jongen gezinnen in Zuid houden en laten meegroeien in hun wooncarrière. Dit vraagt om meer levensloopbestendige woningen, waarbij we niet alleen bouwen voor de ene of andere doelgroep; voor senioren of jongeren.

Meerwaarde van het gesprek tussen wijkraden
Tenslotte: een gezamenlijk gesprek tussen wijkraadsleden over de toekomst van Zuid als geheel, werd door veel deelnemers als meerwaarde gezien. Zo ontstond er inzicht in de keuzen waarvoor de 'stad' staat en waar we meer samenhang kunnen bereiken. De interactie tussen wijkraden leidt ook tot onderling begrip over elkaars doelen en opgaven. Dit zou vaker herhaald kunnen worden, zo luidde de oproep van de deelnemers.

Portret van Zuid

"Iets anders wat ik echt belangrijk vind is veiligheid voor meisjes. Zij mogen 's avonds vaak niet naar buiten, er is veel sprake van intimidatie en blowen en jongeren zijn snel passief agressief als ze worden aangesproken. Dat zijn ze niet meer gewend of wordt minder geaccepteerd. Meisjes krijgen zelfs tips hoe ze toch genoeg binnen in beweging kunnen blijven, dat zou toch niet nodig moeten zijn."

Sana el Fizazi
stadsmarinier Hillesluis (Hillesluis)

Foto's: Erno Wientjes

6. STADMAKERSCONGRES

Creatieve stadmakers

Creatieve stadmakers buigen zich over de opgaven van Koers op Zuid en verkennen ontwikkelrichtingen voor diverse deelgebieden in Zuid.

Interactief werkatelier met stadmakers

Creatieve stadmakers buigen zich over de Koers
Als onderdeel van het Stadsmakercongres 2022 organiseerde de gemeente Rotterdam in samenwerking met bureau De Zwarte Hond, een zogenoemde 'werktafelsessie' over de Koers op Zuid 2040. Dit energieke atelier markeerde de start van de dialoog met de omgeving over de koers. De opdracht aan acht vol bezette werktafels met elk circa 10 personen was het formuleren van een krantenkop voor de plek of buurt in 2040.

Voor 8 locaties binnen Zuid is een ontwerpende uitwerking gemaakt en is in de vorm van een speciaal krantenartikel benoemd wat er in 2040 over deze locatie geschreven moet kunnen worden. Dit leverde onvermoede creatieve uitkomsten op. Dit is vastgelegd in 8 wervende krantenartikelen over de 8 locaties in het gazet 'Koers op Zuid – Stadmakerscongres 2022'.

Foto's: Erno Wientjes

Portret van Zuid

"Zuid is te stenig; dus meer groen zoals gezegd. Groen staat niet alleen voor biodiversiteit of klimaat, maar is echt belangrijk om mensen en zeker ook jongeren te stimuleren naar buiten te gaan. Er zijn ook weinig speelplekken voor jeugd en jongeren / wat is er te doen? Waar is het voetbalveldje of wat dan ook?"

Lonneke van Nimwegen
vrijwilliger Groene Golf op Zuid (Feijenoord)

Wat heeft het opgeleverd?

Prikkelende boodschappen van de stadmakers

Enkele conclusies uit de slotbeschouwing van Jeroen de Willigen (De Zwarte Hond):

In Zuid is alles te vinden wat je nodig hebt
De stadmakers kwamen tot de conclusie dat Zuid een stadsdeel is waar (bijna) alles te vinden is. Dat is op zichzelf geen nieuws, maar je komt tot een ongelooflijke rijke schakering als je alle woonmilieus, landschappen, voorzieningen en werkgebieden op een rijtje zet.

Karakter en kwaliteit van bestaande stad
Dit leidt bij stadmakers tot een breed gedragen vertrouwen dat Zuid voor een groot deel zélf haar boontjes kan doppen. Dat veel van de oplossingen besloten liggen in het karakter en de kwaliteit van de bestaande stad, en dat we voor de oplossingen niet te klein moeten denken, maar ook zeker niet te groot. Het is zaak om het lokale - vaak rafelige - stedelijke weefsel en de sociale cohesie te versterken door nieuwe verbindingen te initiëren.

Noodzaak van onderlinge verbindingen
Verschillende plekken, buurten en voorzieningen op Zuid hebben iets eigens, maar delen nog te weinig. Het ontbreekt aan ruimtelijke samenhang en aan goede verbindingen tussen de onderdelen. De relatie tussen oud en nieuw, tussen buitendijks en binnendijks, tussen vooroorlogse en naoorlogse buurten, tussen bebouwd en groen, tussen werk- en woongebieden en tussen de verschillende woonmilieus is vaak verstoord.

De leefomgeving socialer en gezonder maken
Het ontwikkelen van de verbindingen richt zich op versterken van de sociale kracht in de wijken en het verbeteren van de gezondheidssituatie en de levensverwachting. Dit vraagt ook de technische en energetische vernieuwing van een groot deel van de woningvoorraad. En ook de klimaatadaptiviteit en kwaliteit van de buitenruimte zijn nog niet op orde, getuige krantenkoppen zoals 'Transitieplan Carnisse gelukt!' of 'Lombardijenknoop: van afvoerputje naar groene spons'.

Integrale aanpak met regie en eigenaarschap
Volgens de stadmakers vraagt dit alles om een integrale aanpak. Sectorale of projectgewijze oplossingen brengen niet de broodnodige samenhang en kosten meer ruimte, geld en tijd. Integraal werken vereist kennis, eigenaarschap en regie. Dé opdracht voor Koers op Zuid.

Foto's: Erno Wientjes

Ontwerper: Kjai Tjokrokoesoemo van De Zwarte Hond

1. Waalhaven / Charloisse Poort: Het is hier heel druk!
2. Carnisse: Transitieplan Carnisse gelukt!
3. Cultuur & Campus: 'Culture & Campus Liverpool' opent de deuren.
4. Zuidplein: Hart van Zuid succesvol gedotterd.
5. Stadsas Rijn-Maashaven: Wij zijn gehoord, de oever is van ons.
6. Lombardijenknoop: Van afvoerputje naar groene spons van Rotterdam.
7. Kop van Feijenoord: De plek voor hoofd, hart en handen.
8. Keijzerswaard: Coöperatie Keijzerswaard succes voor jong en oud.

Portret van Zuid

"Er is een grote parkeerdruk vooral 's avonds. Overdag vormen de bezorgbusjes een probleem. Het hebben van een auto en een parkeerplaats dichtbij de woning is voor veel mensen een belangrijk punt. Het liefst parkeert men hem nog in de voortuin. Mijn eigen gezin heeft drie auto's: ik, mijn vrouw en mijn zoon hebben de auto vooral nodig om naar het werk te komen."

Abdel el Garmouhi
bestuur speeltuinen en buurtvaders (Lombardijen)

7. HACKATHON

Studenten de straat op

Studenten gingen de wijken in met een zelf ontworpen ‘conversation piece’ en gingen hiermee op straat gesprekken aan over de toekomst van Zuid.

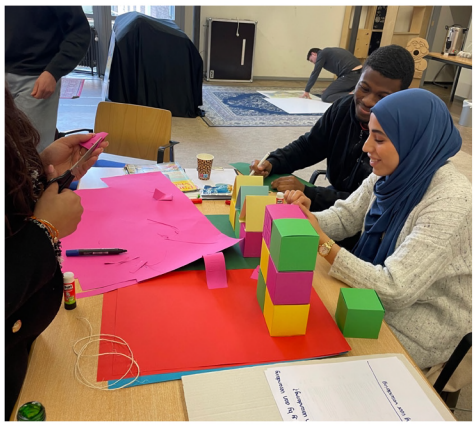

Dialoog met en door de jeugd

Studenten voeren straatgesprekken in de wijken

In februari organiseerden wij een 'hackathon' voor en met studenten van het Expertise centrum Maatschappelijke Innovatie (EMI) op Zuid en van Ruimtelijke Ontwikkeling van de Hogeschool Rotterdam. In een hackathon gaan teams non-stop aan de slag om in korte tijd concrete aanpakken en oplossingen te bedenken. Zo kregen onze 6 studententeams de opdracht om een 'conversation piece' – gespreksinstrument – te ontwerpen en te maken. Dit gespreksinstrument weerspiegelt hun invalshoek en kijk op de toekomst van Zuid.

Met deze zelf ontworpen en geproduceerde gespreksinstrumenten zijn de studententeams de straat opgegaan en in de wijken open het gesprek aangegaan met jongeren en andere voorbijgangers over de toekomst van Zuid. In korte tijd zijn vele wensen en ervaringen van allerlei mensen – voorbijgangers - uit de wijken opgehaald. De Hackathon mondde uit in 'The Battle' waarin de 6 studententeams het tegen elkaar opnamen voor de beste aanpak, resultaten en adviezen. Uiteindelijk ging het studententeam over 'werken' met de glimmende beker naar huis doordat zij door een externe jury van NPRZ, corporatie, theater Zuidplein, gemeente, EMI op Zuid en Hogeschool Rotterdam als beste werden beoordeeld.

Portret van Zuid

"Veel leerlingen geven aan zich te schamen/minder te voelen omdat ze op een VMBO-school zitten. Het wordt dan vaak gezien als minderwaardig ten opzichte van HAVO-VWO. Hier speelt de buitenwereld een grote rol in, maar ook de nabije omgeving."

Marc van Splunter
sportdocent School for Sport & Lifestyle (Groot-IJsselmonde)

Wat heeft het opgeleverd?

Adviezen van jongeren en studenten

De studententeams hebben zeer verschillende ‘conversation pieces’ ontwikkeld op basis van hun eigen visie op de toekomst van Zuid. Met deze gespreksinstrumenten zijn zij de straat opgegaan en hebben op basis hiervan signalen en wensen van voorbijgangers opgehaald. Op basis van 10 tot 15 gesprekken op straat heeft iedere groep een eigen advies uitgebracht. Op de dag van de hackethon zijn circa 50 tot 60 straatgesprekken gevoerd in Zuid.

Team ontmoeten: waar vind jij liefde?
Dit team stelde het versterken van sociale ontmoetingen centraal in hun visie op Zuid. Zij koppelden dit aan de vraag waar je verliefd bent geworden in Zuid of waar je je geliefde hebt ontmoet. Zij maakten hiervoor een groot roze hart en gebruikten een kaart om aan te duiden waar voorbijgangers hun liefde hebben gevonden in Zuid. Hun advies: buitenruimte moet ook om te lachen zijn, je mag er best vrolijk van worden? Dat missen we soms op Zuid. Ik denk dat mensen hierdoor sneller met elkaar in gesprek gaan. Je creëert zo ook plekken om af te spreken. Weet je hoeveel mensen afspreken bij ‘kabouter buttplug’?

Bekijk de interviews met
de jongeren door de QR-codes te scannen:

SCAN ME SCAN ME SCAN ME

Adviezen van jongeren en studenten

Team groen: de 'groenkeuzekaart'
Dit team stelde de vraag: wat wil jij voor groen in de toekomst? Focus van dit team lag op het vergroenen van de buitenruimte. Het gaat vooral om een betere kwaliteit van het groen. Hiervoor maakte het team een 'groenkeuzekaart' met allerlei groenopties om uit te kiezen. Hiermee hebben ze op straat het gesprek gevoerd.
Hun advies: er is te weinig groen, vaak saai en ongezellig en soms zijn parken onveilig. Het team constateert verschillen in beleving tussen mannen en vrouwen. En voor kinderen zijn er te weinig goede speelplekken.

Team verkeer: vriendelijk verkeer!
Verkeer speelt in de visie van dit team een centrale rol. Het team wilde het gesprek aan over de verkeersveiligheid en leefbaarheid in de wijken. Het team ontwierp en maakte een levensgroot verkeerslicht met groene, gele en rode punten. Groen voor punten waarover men tevreden was, geel voor wat zorgen baart en rood voor de verkeersitems die niet goed gaan en urgent oplossingen nodig hebben. Hun advies: meer veiligheid, lagere snelheid, minder asociaal rijden, minder agressie en meer structuur en fietspaden in de wijken.

Team sport: jij scoort hem wel!!
Dit team koos voor het thema sport als verbindend middel voor de sociale kwaliteit in de wijk. Het team ontwierp een voetbaldoel om voorbijgangers letterlijk de bal toe te spelen en te verleiden een doelpunt te maken. En hierdoor het gesprek aan te gaan over de rol van sport en spel in de wijk en de manier waarop dit groepen – jong en oud(er) – kan verbinden. Hun advies: veiligheid, waterpunten in de wijk en actieve groepsactiviteiten organiseren.

Team wonen: hoe ziet jouw wijk eruit?
Dit team koos voor het thema wonen in de toekomst. Zij verbeelden twee scenario's van de wijk: een scenario met dure, onbetaalbare appartementen met criminaliteit en een vervuilde woonomgeving. En het andere scenario van een aantrekkelijke, groene woonomgeving met laagbouw. Dit instrument was de ijsbreker voor het gesprek over de kwaliteit van wonen. Hun advies: betaalbare woningen voor iedereen, kwalitatief groen om in te spelen zonder hondenpoep en maak een wijk om trots op te zijn.

Team werken: Je ideale baan?
Dit team spitste hun visie op Zuid toe op het zoeken en vinden van baan en krijgen van groeikansen op de arbeidsmarkt. Daarom zochten zij vooral naar de manier waarop je de arbeidsladder kunt beklimmen: Je ideale baan? Hoe bouw jij m op? Ze bedienden zich hierbij als metafoor van 'De aktentas van Zuid'. Hun advies: voorzie jongeren van informatie over de stappen die ze kunnen zetten in hun carrière en help jongeren die willen beginnen met ondernemen.

Team werken ging uiteindelijk als winnaar met de felbegeerde beker naar huis.

Portret van Zuid

"Zorg als gemeente voor meer sportgelegenheid voor jongeren. Meer beweging houdt ze van de straat. Maar doe dit dan wel doordacht. Hockey is niet de juiste sport voor zo een wijk. Denk eerder aan een atletiekveld. Hier heb je een diversiteit aan keuzes van sporten of onderdelen welke kunt beoefenen.."

Ed Shew-A-Tjon
wijkagent Rotterdam Rijnmond (Feijenoord)

Foto's: Eric Fecken

SCAN ME

8. BASISSCHOOL

Kinderburgemeester

De kinderburgemeester denkt samen met 300 leerlingen van basisschool 'De Mare' mee over de Koers op Zuid.

Ideeën van kinderen op de basisschool

Openbare basisschool 'De Mare': 300 kinderen aan de slag!
In februari hebben 300 bovenbouwleerlingen van de openbare basisschool 'De Mare' in Vreewijk en de Kinderburgermeester zich over de toekomst van Rotterdam Zuid gebogen. Iedere klas kreeg één onderwerp aangereikt door de Kinderburgemeester. De volgende negen onderwerpen werden uitgedeeld: 1) Huizen, 2) Werken, 3) Parken en natuur, 4) Scholen, 5) Vrije tijd en sport, 6) Musea, muziek en theater, 7) Wandelen, fietsen en rijden, 8) Veiligheid en 9) Klimaat. De kinderen kregen opdracht om met de klas hun thema uit te werken, met aanmoedigingen van wethouder Tim Versnel, verantwoordelijk voor NPRZ.

Ieder onderwerp was voorzien van een pot met geld. Binnen iedere klas werden er groepjes gevormd om het onderwerp te bekijken door de ogen van één van de volgende groepen: leerlingen, studenten, gezinnen, ouderen en mensen met een beperking. Ieder groepje ging aan de slag met ideeën voor hun doelgroep en maakte dit visueel beeldend door te tekenen, schrijven en knutselen. Uiteindelijk moest iedere klas hun gezamenlijke budget met munten verdelen over de vijf doelgroepen.

Foto's: Eric Fecken

Portret van Zuid

"Ik hoop dat er in de toekomst een supermarkt is en een wijkaccommodatie. Dat zou helpen om de sociale structuur in de wijk te versterken. Nu doe ik mijn boodschappen op Vuurplaat."

Aad Bronkhorst
gepensioneerde Nieuwe Luxor Theater en bewoner (Veranda)

Wat heeft het opgeleverd?

Rode draden in de visie van de kinderen

Het totale resultaat is een visuele en tekstuele uitwerking per onderwerp ¬én per doelgroep.

Iedereen mag meedoen!
Naast tal van creatieve ideeën en wensen, is opvallend dat het meeste geld wordt toegekend aan de doelgroep 'mensen met een beperking' en 'ouderen'. De leerlingen vinden het belangrijk dat iedereen mee kan doen in de maatschappij en vinden dat de buitenruimte, woningen en voorzieningen hier (meer) op aangepast dienen te worden.

Natuur voor mensen en dieren
Inhoudelijk is er ontzettend veel op alle negen onderwerpen opgehaald. Zo hechten de leerlingen veel belang aan de natuur en aan sport en spelen. Parken en natuur zijn van belang voor iedereen, wat je leeftijd of afkomst ook mag zijn. Daarnaast speelt het ook een belangrijke rol voor dieren, aangezien er veel mensen zijn met huisdieren. Een plek waar iedereen kan komen en genieten van de inrichting, ruimte en natuur. Plant meer bomen!

Goedkope huizen en alles dichtbij
Een ander onderwerp dat meerdere keren is genoemd is betaalbaar wonen. 'Goedkopere huizen zodat kinderen, als ze groot zijn, deze nog steeds kunnen betalen.' Zet ook in op gemixte voorzieningen, meer bejaardentehuizen met winkels, supermarkten, artsen en zorgvoorzieningen op loopafstand.

De fiets heeft de toekomst
Wat betreft onderwijs mogen er geen 'drempels' zijn om mee te kunnen doen. Studenten zijn de toekomst en die heb je nodig voor latere banen. Voor de bereikbaarheid van Zuid werd breed gedeeld dat fietsen de toekomst is. Alleen er zijn meer en betere fietspaden en fietsenstallingen nodig.

Advies Kinderburgemeester
Kinderburgemeester Louey geeft drie speerpunten aan: veiligheid, klimaat en buitenruimte. Er moet meer aandacht zijn voor maatregelen die schiet- en steekpartijen in Rotterdam voorkomen. De buitenruimte moet daarom veiliger worden ingericht en beter worden verlicht. Ook bomen en planten zijn belangrijk. Het klimaat is aan het veranderen en groen is belangrijk om hitte-overlast tegen te gaan en waterafvoer te regelen. Tot slot moeten er meer ontmoetings- en speelplekken komen voor ieder kind; dus óók voor mensen met een beperking.

Foto's: Eric Fecken

Rode draden in de visie van de kinderen

Alle kinderen gingen in groepjes met een thema aan de slag. Hier is het resultaat van een van de groepjes te zien. Vervolgens mocht de klas hun budget verdelen over ieder thema door stickers te geven.

Portret van Zuid

"Ik zie dat er veel werkloosheid is. Op de vraag wat de gemeente kan doen is het stimuleren van meer plekken en ruimtes waar jongeren met name samen kunnen komen. Nabij en laagdrempelig. Vaak is er voor veel buurtbewoners ook geen geld om te reizen. Een voorbeeld is dat bewoners geen gratis brood willen/kunnen ophalen, omdat de plek niet goed te bereiken is."

Liese Daniëls
buurtoma en bedenker stichting 'Ik Geef' (Beverwaard)

Foto: Mo Hammachi

9. WERKTAFEL

Ontwikkelaars van Zuid

Als sluitstuk van de omgevingsdialoog zijn we in gesprek gedaan met de corporaties en ontwikkelaars verenigd in het Platform Ontwikkeling Rotterdam.

Platform Ontwikkeling Rotterdam

In gesprek met de corporaties en ontwikkelaars in Zuid
Er is in de Koers op Zuid veel focus op de balans en samenhang tussen de complexe opgaven in bestaande wijken en de grotere gebiedsontwikkelingen. Hoe we kunnen we het nieuwe toevoegen, met behoud van de identiteit en kracht van de wijken van Zuid? Hoe zorg je dat bewoners zich thuis kunnen blijven voelen, perspectief op goed wonen en leven hebben, en de nieuwe, noodzakelijke ontwikkelingen omarmen?

Deze opgave werd in de vorige sessies vaak benoemd, en leek ons een mooi centraal thema om te bespreken met onze primaire partners: de woningcorporaties en de ontwikkelaars. Deze zijn verenigd in het Platform Ontwikkeling Rotterdam (POR).

Om het geheel uit de Koers wat concreter te maken en ervaringen uit te wisselen, werden twee casussen gepresenteerd waar deze opgaven zeer nadrukkelijk naar voren komen:

- Wielewaal (herstructurering die bijna is afgerond) door BPD en Woonstad.
- De Kaai, op het voormalige Unileverterrein, dat begint aan herontwikkeling door VORM.

Na de casussen, werd aan de werktafels twee vragen voorgelegd namelijk;

1. Hoe zorgen we voor de balans tussen nieuwe ontwikkelingen en bestaande wijken (waar een groot deel van de sociale woningvoorraad vernieuwd moet worden)? In deze vraag staat de 'hardware' centraal; de woningen.
2. Hoe zorgen we ervoor dat de oude en nieuwe bewoners zich thuis (blijven) voelen in de wijk? hoe kunnen we met ontwikkelingen bijdragen aan verbinding? In deze vraag staat meer de 'software' centraal; de gemeenschappen.

Wat heeft het opgeleverd?

Sociale paragraaf in tenders
De gemeente kan meer het voortouw nemen in een programmatische visie op wijkniveau (niet alleen ruimtelijk) en daarbij nog beter de koppeling aan gebiedsontwikkelingen organiseren. En daar ook regie op voeren. Denk na hoe je een sociaal-maatschappelijke paragraaf in de tender krijgt.

Programmatisch maatwerk
Dit programmatisch maatwerk betreft niet alleen de woningvoorraad, wat wil je aan type woningen en voor wie doe je het? Maar zeker ook wat nodig is aan (gemeenschappelijke) voorzieningen, werken in wijken (betaalbare ruimtes) etc. Pas dan kan je goede randvoorwaarden met elkaar afspreken. Dit vereist ook aanpassend vermogen van ontwikkelaars.

Verdichten zonder te verdringen
Maak (samen) de ontwikkelgebieden 'groter', waar je als gemeente nauw in samenwerkt in de driehoek gemeente – ontwikkelaars – woningcorporaties. Zo verdeel je zoet en zuur beter. Laat de "standaard' percentages daar waar nodig los; ook dit vereist maatwerk per wijk. Dit voorkomt gouden randjes in een wijk met veel sociale huur. 'Verdichten zonder te verdringen' werd gezegd.

Benut mogelijkheden om te mixen
Kijk naar de mogelijkheden om functies te mixen. Leven en wonen boven scholen. Scholen breder en meer inzetten in plaats van alleen voor onderwijs. Kunnen scholen ook een bredere ontmoetingsfunctie voor de buurt krijgen? Ga gesprek aan met schoolbesturen.

Behoeften uit de buurt ophalen
Haal vooral veel kennis op over de behoeften van de buurten zelf en betrek de zittende bewoners – de buren – in een veel vroeger stadium. Niet pas als het ontwikkelproject al in de grondverf staat. Vul de behoeften dus niet zelf in. Er werden veel concrete ideeën genoemd en activiteiten hoe dit zou kunnen. Je hebt hier wel een 'gezicht' of 'opbouwwerker' voor nodig.

Schuifruimte en maatwerk in toewijzing
Het begrip schuifruimte is genoemd (en de 'verhuistreintjes') om de juiste balans in woningvoorraad te krijgen en geen gouden randjes, en om bewoners goed te kunnen begeleiden naar een volgende passende woning in of in de nabijheid van de wijk. Dit vergt ook veel maatwerk in toewijzing. En dit vereist vroegtijdig zicht op en sturing op planning als geheel in de driehoek gemeente – woningbouwcorporaties – ontwikkelaars.

10. REFLECTIE

Rode draden voor hoofdkeuzen

Rode draden voor hoofdkeuzen

De resultaten van alle participatie-activiteiten tezamen leveren een rijke oogst op van wensen, behoeften en signalen van betrokken partijen in Zuid. Als we door onze oogharen naar de totale opbrengst kijken, welke zaken vallen dan op? Wat zijn de rode draden?

In dit hoofdstuk reflecteren op de betekenis van de opbrengst voor de drie hoofdkeuzen die centraal staan in de Koers op Zuid. We zetten per gebiedskeuze de belangrijkste signalen en boodschappen op een rijtje:

Reflectie op hoofdkeuze 1: Verbonden, groen en gezond Zuid

Over groen en ontmoetingsplekken:

- Er is grote noodzaak om te investeren in een openbare ruimte die klimaatadaptief ingericht is en uitnodigt tot ontmoeting tussen diverse bevolkingsgroepen en gebruikers.
- Het verbeteren van de kwaliteit van het groen moet voorop staan, niet de kwantiteit in m2. Er is veel behoefte aan meer gebruiksmogelijkheden in het groen, met name voor sport en spel en buitenrecreatie. Geef meer aandacht aan groenbeheer en -onderhoud.
- Verbinden van groenstructuren door de wijken heen: maak groene routes en vergroen de kades en oevers. Koppel deze groene routes aan kleinschalige plekken en groene schoolpleinen en benut de routes om het groen 'tot aan de voordeur' te brengen.
- Investeer in de leefkwaliteit van Feijenoord, Bloemhof, Hillesluis en Carnisse als het gaat om de openbare ruimte en het groen. De spanning zit hier in de claims op ruimte voor wonen, parkeren en vergroening. Hierin zoeken naar balans vraagt maatwerk.

Over veiligheid in de openbare ruimte:

- Koers op Zuid richt zich op de fysieke leefomgeving van Zuid. Veiligheid en leefbaarheid vragen meer aandacht in relatie tot de inrichting van de openbare ruimte.
- De openbare ruimte in veel wijken dreigt steeds meer gedomineerd te worden door mannen, hetgeen leidt tot verdringing van kwetsbare groepen. Jonge kinderen, jonge vrouwen en ouderen blijven steeds vaker thuis of sporten niet meer in de buitenruimte.
- In het bijzonder is de sociale veiligheid op en rond OV-halten en in het groen een belangrijk vraagstuk. Met name de veiligheid van het Zuidelijke Randpark vraagt aandacht. Veiligheid is een belangrijke voorwaarde voor ontmoetingsplekken.
- De leefbaarheid en veiligheid van tuinsteden zoals Pendrecht en Zuidwijk staan onder druk. Waak ervoor dat er te weinig aandacht gaat naar de zuidelijke tuinsteden, (Pendrecht, Zuidwijk, Lombardijen, Groot IJsselmonde) en Beverwaard.

Over mobiliteit en positie van de auto:

- Inzetten op het verminderen van het autogebruik waarmee je ruimte kunt creëren voor groen en verblijfskwaliteit. Het is dan wel nodig om te investeren in goede alternatieven als beter openbaar vervoer, fietsvoorzieningen en betaalbare deelmobiliteit.
- Veel zuiderlingen zijn en blijven nog afhankelijk van de auto voor het werk. Dit vraagt om een geleidelijke transitie in de tijd. Meer aandacht geven aan de betaalbaarheid en het gebruiksgemak van het OV en koppeling met P+R's voor (bezoekers)parkeren op afstand.
- Versterk het gebruik van OV door betere oost-westverbindingen, met name met de havens en tuinsteden. Geldt evenzeer voor doorgaande fietsverbindingen oostwest. Op sommige plekken in Zuid is het busvervoer te ver gemarginaliseerd.
- Een belangrijke sleutel is het parkeren. De parkeerdruk en het ruimtebeslag van de auto is hoog, met name in de oudere stadswijken. Maar maatwerk in de wijken blijft nodig: rol geen groots concept of keuze uit over heel Zuid.

Rode draden voor hoofdkeuzen

Reflectie op hoofdkeuze 2: Zuid maakt werk van de toekomst

Over de koppeling van bedrijven, arbeid en onderwijs:

- Versterk de aansluiting tussen onderwijs – arbeidsmarkt – bedrijfsleven op alle niveaus; niet alleen voor HBO en WO, maar nadrukkelijk voor (V)MBO. Maak in de Cultuur & Campus een koppeling naar de wijken om het potentieel op MBO-niveau te benutten.
- Geef meer aandacht aan het onderwijs dat in de wijk nodig is; leg niet alleen de focus op de campussen en de HBO's. Kleine bedrijven weten grote onderwijsinstellingen moeilijk te vinden. Stimuleer een meer directe koppeling van onderwijs aan de wijken.
- Schep de ruimtelijke condities hiervoor door een goede spreiding van (leer)werkplekken in kleinschalige werklocaties over de wijken en ga op zoek naar de lokale behoeften van kleine bedrijven, waarbij ook kansen voor senioren 50-68 jaar geboden kunnen worden.

Over behoud en profilering van bedrijventerreinen:

- Verdichting dreigt ten koste te gaan van het behoud van specifieke werklocaties. Het werk wordt de stad uitgedrukt. Maak een goede afweging: wonen kan op heel veel plekken, maar werken niet.
- Maak een sterkere verbinding tussen de haven en Zuid. In de havens is veel werk maar er zijn veel fysieke en sociale barrières. Verbeter de bereikbaarheid door betere oost-westverbindingen voor het OV en de fiets.
- Maak duidelijke keuzen over het profiel van werklocaties in Zuid. Op welke sectoren zet je in en over welke werkgelegenheid hebben we het? Er zijn veel zorgen over de verrommeling van het bedrijvenprofiel en een onaantrekkelijke werkomgeving.
- De noodzaak groeit om te investeren in een betere OV-bereikbaarheid van werklocaties. Kijk ook regionaal: er vindt nu veel woon-werkverkeer plaats richting de regio waaronder Barendrecht. Afstemming in economische profielen is nodig met de buurgemeenten.

Over het versterken van de wijkeconomie:

- Veel aandacht gaat uit naar grootstedelijke ontwikkelingen aan de noordkant (Kop van Zuid, Campus, Feyenoord City, etc.); meer aandacht is nodig voor wijken dieper in Zuid.
- Zet naast bedrijventerreinen ook in op het versterken van werk in de wijk. Stimuleer de wijkeconomie door ruimte en condities te scheppen voor kleinschalige plekken.
- Stimuleer werkfuncties in het levendig maken van de stadsstraten in Zuid. Bijvoorbeeld door goedkope 'plinten' voor ondernemers en inzet van maatschappelijk vastgoed. In de tuinsteden ziet men veel werkloosheid ondanks de vraag naar werknemers. Kijk of hier slimme combinaties van wonen en werken kunnen worden gemaakt.
- Voor (winkel)voorzieningen is de oproep om in te zetten op kwalitatieve knooppunten met Hart van Zuid als centrum van Zuid. De Lombardijenknoop moet meer aandacht krijgen als belangrijk knooppunt op Zuid én voor de regio.
- Blijf inzetten op de Waalhaven, Feyenoord City en Cultuur&Campus als economische brandpunten van Zuid, en kijk hier ook hoe de wijk van deze ontwikkelingen kan profiteren en kan bijdragen. Organiseer diverse vormen van 'social return'.

Rode draden voor hoofdkeuzen

Reflectie op hoofdkeuze 3: Thuis op Zuid in je wijk

Over betaalbaarheid en doorstroming:

- Centraal in de discussie over wonen staat de betaalbaarheid van het wonen en de zorg voor voldoende aandeel sociaal in de woningvoorraad. En meer aandacht voor de huidige bewoners en hun wensen en kansen bij de noodzakelijke vernieuwing.
- De (on)betaalbaarheid is niet alleen een kwestie van lagere inkomensgroepen. Ook de betaalbaarheid van woningen voor de middengroepen c.q. dienstverlenende beroepsgroepen (politie, zorg, onderwijs) staat onder druk.
- Het is zaak om de doorstroming op gang te brengen binnen wijken en binnen Zuid als geheel – een 'treintje'. Maar er is nu te weinig keuze en te weinig incentives of verleiding om binnen Zuid door te verhuizen.
- Er is opgeroepen om passende woningen toe te kunnen wijzen aan mensen die werken of studeren op Zuid, of willen doorstromen (bijv. ouderen/jonge gezinnen). Regelgeving omtrent het toewijzingsbeleid staat dat nu echter in de weg.

Over menging en verdringing:

- Er leeft een breed draagvlak voor gemengde ontwikkelingen: wonen moet gepaard gaan met een strategie op werk, onderwijs en meer/beter bereikbare maatschappelijke voorzieningen. Ook goed kijken naar een levensloopbestendige wooncarrière in Zuid.
- Vernieuwing in de wijken is urgent vanwege de soms slechte staat van de (particuliere) woningvoorraad (houten vloeren, schimmel, slechte isolatie) en de nodige investeringen voor een toekomstbestendige woningvoorraad (duurzaam isoleren, klimaatadaptief).
- Er heersen zorgen of huidige bewoners in nieuwe gemengde ontwikkelingen nog een plek kunnen vinden. Verdringing van huidige bewoners ligt op de loer. Tegelijkertijd is het zaak om eerlijk te zijn: niet iedereen heeft de mogelijkheden om in de wijk te blijven.
- Verdichten én diversiteit samen laten gaan. Balans zoeken en houden tussen nieuwe doelgroepen en zittende bewoners. Behouden wat sterk is in de gemeenschap en in de wijk. De draagkracht voor die balans tussen oud en nieuw is per wijk verschillend.

Over de integrale wijkaanpak:

- Grote kansen worden gezien in een integrale wijkaanpak door samen op te trekken waarbij meerdere opgaven aan elkaar gekoppeld worden (klimaat, energie, groen, voorzieningen, gezonde leefomgeving). Werk met werk! Combineren van zoet en zuur.
- Ga uit van de identiteit van de bestaande wijken en bewoners. Zuid bestaat uit vele wijken. Heb oog voor het alledaagse, en hou daarnaast rekening met het onverwachte en onvoorspelbare: waar is nog ruimte voor experimenteren in de wijk?
- Het is zaak om een aantrekkelijker, toekomstgericht woonproduct te bouwen: geen nieuwe 'bezemkasten' maar toekomstbestendige woningen, die adaptief of geschikt te maken zijn voor meerdere doelgroepen.
- Noodzaak om investeringen (corporatie-privaat-publiek) te bundelen en gezamenlijk gebiedsgericht in te zetten. Er is een kanteling nodig in de financiering van sociale woningen: slimmer kijken naar koppeling nieuw en oud. Dit vraagt een sterke samenwerking tussen woningcorporaties, ontwikkelaars en gemeente.

11. VERVOLG

Hoe verder?

Vervolglijnen

Hoe verder?

Met de aanbieding van het hoofddocument ‘Koers op Zuid 2040’ aan het College van B&W is ook deze fase van dialoog en participatie afgerond. Dit verslag van de participatie dient ter onderbouwing van het brede omgevingsproces en geeft een zo transparant mogelijk overzicht van de resultaten van de participatie.

Dit verslag zal met de ontwerp-Koers op Zuid 2040 openbaar worden gemaakt via de website van de gemeente Rotterdam. De uitgebreide verslagen van alle activiteiten en alle interviewverslagen zijn opvraagbaar bij de gemeente Rotterdam, team Koers op Zuid 2040.

Het hoofddocument Koers op Zuid 2040 wordt vrijgegeven door het College van B&W en zal als resultaat van dit omgevingsproces aan alle participanten worden toegezonden. Voor hen, maar ook voor het brede publiek bestaat de mogelijkheid om via mail of online te reageren op het ontwerp-hoofddocument. Vervolgens gaat de Koers op Zuid 2040, met de resultaten van deze laatste consultatieronde ter besluitvorming naar de gemeenteraad van Rotterdam. Beoogde vaststelling door de gemeenteraad is voorzien na de zomer van 2023.

Na formele vaststelling dient Koers op Zuid als inspiratie voor alle partijen die met Zuid aan de slag gaan, zoals wijkraden of onze partners in NPRZ. Voor de gemeente dient het als kader voor de wijkaanpak en voor diverse gebiedsontwikkelingen of ruimtelijke projecten die de komende jaren in Zuid zullen worden gerealiseerd.

Portret van Zuid

“Ik speel ook met de huur, zeker in coronatijd heb ik dat gedaan. Goed zijn voor je huurders is ook in je eigenbelang als huurder; als je goed bent voor de mensen dan zijn zij dat ook voor jou. Mijn huurders hebben in coronatijd drie maanden geen huur hoeven te betalen. En soms gaf ik heel doelbewust een halve maand, als ik wist dat het even slecht ging.”

John Koorevaar
vastgoedeigenaar Boulevard Zuid (Bloemhof)

Foto: Eric Fecken

BIJLAGEN

Overzicht van de deelnemers

Foto: Eric Fecken

Overzicht van de deelnemers

Deelnemers Werkplaats #1

Professionele partners

- Arjen Kamphuis (BAR gemeenten)
- Roald Fekken (BAR gemeenten)
- Bart Schrijnen (BAR gemeenten)
- Marieke van de Blaak (Stedin)
- Henri van der Meijden (Waterschap Hollandse Delta)
- Lien de Voogd (DCMR)
- Ellen van Velzen (RET)
- Leon Erkelens (?)
- Miranda van Leeuwen (Maasstad Ziekenhuis)
- Rob Beumer (Woonstad)
- Victor Dreissen (VVE010)
- Pieter van Klaveren (MKB Rotterdam Rijnmond)
- Gert-Joost Peek (Hogeschool Rotterdam)
- Jan Pons (Hogeschool Rotterdam)
- Gyzlene Kramer – Zeroual (Albeda College)
- Anoek Huisman (Zadkine)
- Dave de Held (EMI op Zuid)
- Denise Reijenga (Codarts)
- Olof van der Wal (SKAR)
- Marjolein van Oosterhout (Stichting Natuurstad Rotterdam)
- Leontien Peeters (Vd Leerstichting)
- Jeroen van Rossum (JEX)
- Resianne Dekker (Port of Rotterdam)
- Han Wieringa (MRDH)
- Anna-Maria Kruithof (Woonbron)
- Wurya Khadri (Havensteder)
- Hiba Amina (Havensteder)
- Francoise Dechesne (Winkelcentrum Zuidplein)
- Wouter Braak (Heijmans)
- Elma Oosthoek (Hogeschool Rotterdam)
- Susanne Blaas (Ahoy)
- Maaike Dijkman (Ahoy)
- Aysel Kaya (Rotterdam Festivals)
- Leon Wielaard (Stichting Verre Bergen)
- Teun Willemsen (DCMR)
- Roel Meeuwsen (DCMR)
- Erik Devoghele (WMO Radar)

Deelnemers Werkplaats #2

Professionele partners

- Bart Schrijnen (BAR gemeenten)
- Jan-Willem Verheij (Woonbron)
- Gerben in 't Hout (Woonstad Rotterdam)
- Emmelien Mattijsse (Theater Zuidplein)
- Carola Goosens (Erasmus MC)
- Claudia van Ruler (Waterschap Hollandse Delta)
- Birgit Hopff (Stichting Wijkverbetering Rotterdam Zuid)
- Ellen van Velzen (RET)
- Huub Elders (Colliers)
- Giovanni Fritschij (NPRZ)
- Resianne Dekker (Port of Rotterdam)
- Leon Wielaard (Stichting Verre Bergen)
- Bas Janssen (Deltalings)
- Gisella Silva (Inholland)
- Lien de Voogd (DCMR)
- Roel Meeuwsen (DCMR)
- Petra Rutten (Frame vastgoed)
- Wurya Khadri (Havensteder)
- Diederik Erkel (Bakkers hommen)
- Ellen Wedema (HEF wonen)
- Caroline Moore (Provincie Zuid Holland)
- Elma Oosthoek (Hogeschool Rotterdam)
- Lucy Mackie (Zadkine)
- Victor Dreissen (VVE 010)
- Ruud Bronsdijk (Hart van Zuid/Heijmans)
- Ramon Doorten (Codarts)
- Susanne Blaas (Ahoy)
- Han Wieringa (MRDH)
- Mariette Maaskant (SKAR)
- Miranda van Leeuwen (Maasstad ziekenhuis)
- Janpier Brands (WDKA)
- Bas Takens (EUR)
- Johan Jongeneel (Natuurstad)
- Bernard Duvnjak (Havensteder)
- Angela van der Heijden (EMI)
- Carla Lagendijk (Kracht van Feyenoord)

Bijlage

Overzicht van de deelnemers

Deelnemers Verhalenmarkt
Wijkraadsleden van Zuid
- Mariella Waterberg
- Marco van Lent
- Jerry van Dorp
- Kanja Waithira
- Desirée Scheid
- Thomas Verhoeven
- Jan-Philip van Mourik
- A. Agirbas
- Jup de Heer
- Sharmine Tweeboom
- Kim Chieuw
- Hanna de Koning
- Albert Elzinga
- Henk Sterkman
- Orsine Muntslag
- Cary Lindeborg
- Meryem Koerts
- Angela Stolwijk-Kramer
- Bas Oudenaarden
- Frans Gordijn
- Riet Velders
- Carla Chappell
- Isabel Driessen
- Deepak Moella

Inleiders Stadmakerscongres
Creatieve stadmakers
- Jeroen de Willigen (De Zwarte Hond, ateliermeester)
- Wenda Doff (onderzoeker EUR)
- Aad van der Werf (arbeidsmarktdeskundige gemeente)
- Vita Teunissen (bureau Steenhuis/Meurs)

Tafelvoorzitters:
- Daan Zandbelt (De Zwarte Hond)
- Gabor Everraert (gemeente Rotterdam)
- Otto Trienekens (Veldacademie)
- Frances Brazier (TU Delft)
- Irma van Oort (KCAP)
- Hanna Frederiks (Hogeschool Rotterdam)
- Sandra Prins (gemeente Rotterdam)
- Sandra de Bont (gemeente Rotterdam)

Deelnemers Werktafel – ontwikkelaars van Zuid
- Maaike Schravesande (Heijmans)
- Christiaan Groeneweg (BPD)
- Paul Becht (BPD)
- Petra Rutten (Frame Vastgoed)
- Diederik Erkel (Bakkers Hommen)
- Francine van Baak (Bakkers Hommen)
- Michiel Verschuuren (Stevast)
- Guido van Maren (Hefwonen)
- Gerben Roosendaal (Fakton)
- Vincent Taapken (Newindustry)
- Iwan de Vries (Full House)
- Amina Hiba (Havensteder)
- Wurya Khadri (Havensteder)
- Martine van Sprundel (Woonbron)
- Gerben in 't Hout (Woonstad)
- Wendy Poppelaars (Vorm)
- Britt van der Zandt (Vorm)
- Daan van der Vorm (SHAPE Capital B.V.)
- Lucia Merema (AM)

Bijlage

Overzicht van de deelnemers

Deelnemers Portretten – smaakmakers van Zuid

- Aad Bronkhorst: gepensioneerde Nieuwe Luxor Theater en bewoner (Veranda)
- Abdel Bouchibti: vastgoed Boulevard Zuid (Feijenoord)
- Abdel el Garmouhi: bestuur speeltuinen en buurtvaders (Lombardijen)
- Adriaan Zijlmans: gepensioneerde Politie Rotterdam-Rijnmond (Noordereiland)
- Arzu Ayikgezmez: ontmoetingsplek Paviljoen aan het Water (Tarwewijk)
- Clara Sies: sociaal café Oranjeboomstraat oprichter Voedselbank (Feijenoord)
- Cor van den Heuvel: opleider IW electro- en installatietechniek (Oud-Charlois)
- Ed Shew-A-Tjon: wijkagent Rotterdam Rijnmond (Feijenoord)
- Iris Bourne: BIZ-ondernemers Boulevard Zuid (Hillesluis)
- John Koorevaar: vastgoedeigenaar Boulevard Zuid (Bloemhof)
- Liese Daniëls: buurtoma en bedenker stichting 'Ik Geef' (Beverwaard)
- Lonneke van Nimwegen: vrijwilliger Groene Golf op Zuid (Feijenoord)
- Marc van Splunter: sportdocent School for Sport & Lifestyle (Groot-IJsselmonde)
- Mohammed Ajouaou: projectcoördinator Stichting KoCo (Carnisse)
- Pieter Termeer: oprichter Leeszaal Vreewijk (Vreewijk)
- Sana el Fizazi: stadsmarinier Hillesluis (Hillesluis)

Colofon

Dit verslag en de uitvoering van het participatieproces is uitgevoerd in een co-productie van gemeente Rotterdam en UUM | Unlimited Urban Management. Het team voor de Omgevingsdialoog Koers op Zuid 2040 bestaat uit:

Gemeente Rotterdam:

Isabelle Vries	- projectmanager
Caroline Rovers	- planoloog
Agnes Galama	- planoloog
Roy de Zwart	- omgevingsmanager
Astrid Overvoorde	- communicatie-adviseur
Gulsum Yavuz	- communicatie-adviseur
Abdelhay El Bouchibti	- projectsecretaris
Lisabelle Sengönül	- ondersteuner

Met dank aan de projectgroepleden:
Stijnie Lohof, Joost Klimbie, Sandra de Bont, Petra Eielst

UUM | Unlimited Urban Management:

Edwin van Uum	- procesmanager/planoloog
Koen Vermeulen	- stedenbouwkundige

Nadere informatie:
Email: KoersopZuid2040@rotterdam.nl
Website: www.rotterdam.nl/koers-op-zuid

Productie verslag Omgevingsdialoog:
Tekst: Edwin van Uum
Fotoverantwoording: Team Omgevingsdialoog Koers op Zuid en UUM, tenzij anders vermeld.
Lay-out en vormgeving: Koen Vermeulen
Filmverslagen en vlogs: EMMA

UUM | Unlimited Urban Management - www.uum.nl
Rotterdam/Amsterdam, april 2023

Gemeente Rotterdam

UUM
UNLIMITED URBAN MANAGEMENT

